

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԻԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ԸԱՐԱԹ 16 ՅՈՒՆԻՍԱՐ 1871

ԹԻՒ 961

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Մեր նախընթաց թիւէն ի վեր որոշիչ ճակատաւարտ մի տեղի չունեցաւ զերմանական ու զաղղական զօրաբանակաց մէջ։ Ստոյգ է թէ զաղղակացի զիւյցաւորական քաջութեամբ դէմ կը դնեն միշտ թշնամոյն, և Պոլսոյ քիւրտներն ինչպէս նաև Տանգի զօրապետները քանի մը մասնաւոր յաղթութիւններ և յաջողութիւններ ձեռք բերին, սակայն վերջապէս պարտաւորեցան հոս քաջութիւն զերմանական զօրաբանակին ահագին զօրութիւնը տեսնելով, որուն անդադար օդնական նոր զօրք կը հասնին։ Փարսիկ զօրաբանակն ևս՝ հրամանաւորութեամբ Ռոքի զօրապետին, քանի մը անգամ մեծ քաջութեամբ յարձակեցաւ պաշարող զօրութիւնէն դէմ։ Բայց զժողովարար այս յարձակումները ետ մղուեցան առանց կարող ըլլալու մեծ փաս մը տալ թշնամոյն։ Փարսիկ տղջիկ Ռուսիոյ զօրքը կը շարունակեն զմեզ կոծել ընդդէմ այս մայրաքաղաքին, և թէպէտ զաղղական տեղիկութեանց նախելով մինչև յայտօր պատճառած փաստները մեծ բան մը չեն, բայց և այնպէս անդադար շարունակուելով կրնայ յետ ոչ բազմաց, ահագին հետեւութիւններ ունենալ։ Միւս կողմէն փարսիկ բնակչաց սննդեան պաշարները երթալով կը խնայուին, կը բաժնին ձիու և իշու միւս, շուն, կատու և մուկ և ասոնցմով իսկ լիակէս չեն կերակուիր։ Ինչպէս կը կարգաւոր լրացրայ մէջ։ Ուստի՝ եթէ փարսիկ մէջ զանուոր զօրաբանակը, որ կաշկարեալ է, կըսեն, 4—500,000 հոգի է, մերձապէս չափողի թշնամուրդն պաշարման դիմը աւելուի, տարակոյս չկայ թէ յիշեալ մայրաքաղաքը շատ չանցած պիտի պարտաւորի անձնատուր ըլլալու և զայն պաշտպանող 4—500,000 զինուորները գերի պիտի երթան ի գերմանիա, ինչպէս պատահեցաւ ի Մէջ բերդաքաղաքը։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Բեկերայուրիկն հայագլի բազմամուտ ծերունի մը հետեւեալ ստանաւոր պատուական աշխատասիրութիւնը յողարկած է մեզ ի հրատարակութիւն։

(Դարուանկութիւն եւ վերջ)։(1)

Գիւղական ուր է, թէ քաղաքացի,
Հայն՝ որոյ մատաղ ողջակից ասի։
Գուցէ՞ կամայիս, ընդդէմ Յիսուսի,
Զի ողորմութիւնն զոհ համարեցի։
Միթէ մոռացա՞ր զի տօն Աւետիկայ,
Պատուի ի Հոռոմ զոհիւ քիտղենեաց։
Եւ որ յայնմ աւուր փորձեթ յիշեր,
Զնա սուրբ Նեղոս դէն զիւաց ընկեր։
Կամ միթէ խողեան կրօնից քիտրաթայ,
Լա՞ւ է քան զգառն զոր Հայն ազգատաց տայ։
Զունի՞ իրաւունս Հայկազն խաշնարած,
Զմիա իւր գառանց բաշխել աղքատաց։
Միթէ կրօնական ինչ էր իշոյն տօն,
Զոր Հոռոմ կոչէր աղքատին պաշտօն,
Առաւել պատուեալ քան զտօն սաղաց,
Ի պատիւ Սաղին՝ որ զՀոռոմ փրկեաց։
Ե՞ր զանմեղ աղիւտաց զործ ի զին ամէք,
Զմաստն թերութիւն լրութեան պատուաստէք։
Թէ չիղիւ քաղաքացի որ ժամանակ է,
Ո՞ր թողիցէ ձեր ինքնալիւրջ։
Ահա նորալուս, հուր ատրուշանաց,
Հուր խաւարահողմ մածմամբ պատրուգաց։
Աստուածատեսակ պատիւ, գեր փառաց,
Առնու ի Սաղին յայդ երկրպագուաց։

Նորալուս կոչեն հուր ատրուշանաց,

Տես լրագրոյս նախընթաց բիւր։

Այս հաւանական ցաւալի դէպքը աչաց առջև բերելով՝ զաղղական Լ. Գիւսի օրագիրը դառնապէս կը մեղադրէ զԱտաւարութիւնը աղղային պաշտպանութեան, որ մինչև յայտօր չկրցաւ զործ մի տեսնել, թէպէտ և զփարիզ պաշարող զերմանական զօրաց թընդին հաւասար զինուորական զօրութիւն ունի, կըսէ, իւր հրամանաց ներքէ։ «Ամենայնալի և անհասկանալի եղիլութիւն մըն է, կը յաւելու նոյն լրագիրը, որ մեծ զօրաբանակ մի պաշարուած և փակուած կը մնայ փարիզի մէջ և չկրնար դուրս ելլել, և միւս կողմէն կը տեսնենք որ մեր ամեն տեսակ պաշարները զժողովարար անհրաժեշտ կերպիւ սպառելու վերայն փարիզի վերջի լիւր Լ. Գիւսի օրագիրը հետեւեալ խոհական և մեղադրական խորհրդածութիւններն ևս կընէ, որոնք բաւականապէս կը յայտնեն այս մայրաքաղաքին վտանգաւոր կայութիւնը։

«Մէկ կողմը թողուք այժմ զինդիրը որ՝ եթէ աղղային պաշտպանութեան ընդհանուր զօրապետը տեսիլ զործ ունենութիւն, աւելի յաջողակութիւն ի զործ դնելու ըլլար և կամ թէ տեսիլ վտահոգութիւն ունենար յինքն և ուրիշներուն վերայ, պաշարման դիմը աւելուած չէր ըլլար մինչև յայտօր, և միթէ թշնամին կրնար ամբողջ շինել և պատասպարուիլ 5 կամ 6 հազարամէթը հեռաւորութեամբ մեր բերդերէն։ Բայց թողմը զանցի ալ և միայն ներկային և ապագային միայն խոսիմք։ Արդ ներկայն այն է՝ որ զօրաբանակ մի կազմուած է փարիզի մէջ, ուսկից ան կարող է դուրս ելլել և ապագայն այն է՝ որ պաշարման դերի պիտի երթայ ինչպէս որ Մէջի և Սեասի զօրաբանակները կաշնաւոր եղան։ Այս ցաւալի վախճանը պէտք է որ մեր աչաց առջև բերեմք կանխաւ, որպէսզի հոյ տարուի ամեն կարելի կերպիւ արդիւնէն որ տեղի չունենայ այն։

«Հատ աղէկ զիտեմք որ փարիզ մինակ չէ և թէ

Լուարի բանակները կրնան՝ ճակատամարտ կռիւէ մը ետեւ, հասնիլ անոր պարսպաց ներքէ։ Բայց ամենէն ձախորդ դէպքը գուշակելու է, այսինքն օգնութեան հասնելու զօրաբանակաց աւուրիլը, և խորհելու է ոչ այսպիսի յուսահատական դիպուածի մը մէջ անդամ կարող ըլլամք չյանձնել թշնամոյն մեր բազմութեան ներքէ ու մեր զօրաբանակը՝ որ որչափ և տկարացած կարծուի, դարձեալ շատ օլտակար կրնայ ըլլալ դաշտը զանուոր զաղղակացի միւս զօրապետաց, Առանց մեր վրայ առնելու որ և է զինուորական զործողութեան մի խորհուրդ տալ, կարծեմք թէ արդէն ժամանակն է հարցնելու աղղային պաշտպանութեան կառավարութիւնը ինչ միջոց պատրաստած է, որպէսզի ի դիպուածի իսկ՝ յորում փարիզին ուսելիքը պակսելով պիտի պարտաւորի իւր զոհները թշնամոյն առջև բանալ, ինչ միջոց պատրաստած է կըսեմք որ նոյն մայրաքաղաքին մէջ կազմուած զօրաբանակը պահպանուի ի ծառայութիւն աղղային պաշտպանութեան։ Չմեք կարծեք որ այս խնդիրը՝ որ ամենէն ծանրագոյնն է, ամենէն կարեւորը և եռանդուն հայրենասիրաց միտքը զբաղեցնելու ամենէն արժանաւորը, չեմք կարծեք, կըսեմք, որ այս խնդիրը բաւականապէս դրաւ ըլլալ կառավարութեան ուշադրութիւնը։ Թէպէտ ևս ցինք թէ այսպիսի ցաւալի դէպք մի պատահելու, զիւցաղական որոշումներն ի զործ պիտի դնէ, այսինքն անձնատուր ըլլալու որ և է դաշնադրութիւն պիտի աւելնէ։ Բայց այս որոշումները որչափ և հայրենասիրական ողիւն երեւնին ըլլան, ներկայ կացութեան կարեւոր խնդիրը չեն որոշեք։ . . . Քանզի ամենէն կարեւորը մեզի համար այն չէ՝ թէ փարիզի անձնատուութեան ետքը ինչպիսի ըլլան կառավարութեան անդամները, այլ միայն թէ զփարիզ պաշտպանող 200,000 զինեալ մարդիկ ինչ պիտի ըլլան։

Կամ ի Գողգոթա շառաշէր քարանց,
Եղին յԱբրաթուն յիշատակ հերձմանց։
Եւ թէ միւսանգամ Սաղին ցանցեցի,
Ի համաճարակ ուսական Պետրոսի,
Ո՞չ լուցցէ Հոռոմ զամենահալ հուր,
Կամ ո՞չ մերկեաց զամենաճախ սուր,
Միայն այն հրոյ ի պաշտպանութիւն,
Զոր լուցցէ անդրէն Նորին Սրբութիւն։
Եւ ո՞չ հերձուածող և աստուածուրաց,
Կոչեցի որ զայն հուր իւր խոտեաց։
Եւ ո՞չ կանգալօր անսխալական,
Այն հուր փոխեցի ի լոյս աստուածեան,
Կամ անշամանող նորին իսկութեան,
Ո՞չ արբարար հուր յարիցէ պաշտպան։

Առնալ արծաթոյ բեմս եկեղեցեաց,
Ծախեն բանկազին մեն մի երկցանց։
Ինչէսթ թիւորայն չէ բաւ հայերէն,
Եւ միշտ երանէ ի Հոռոմ Գահէն։
Ո՞չ թէ միայն թեմք և եկեղեցիք,
Այլ թագք և դահք լիալ են արքայիք։
Իկրագին ծախին ի Հոռոմ թեմք, վիճակք,
Եւ քանի՞ անուան ունին այդ վաճառք։
Վանքք, արքայութիւնք, արուաց և իզոյ,
Շախիւրջ այցիլուաց և կարդինալաց։
Ո՞չ Հոռոմ նարեաց խաչ աստուածական,
Մինչ ի մահ վարէր զիւր ուրց հօրան։
Եւ զինչ առնող զին խաչին փրկչական,
Թէ ո՞չ զհայրենի կալուած սեփական։
Ո՞չ վառն արծաթոյ՝ զող, Մաղող արար,
Քաջաց հատընտիր սպայս անհամար։
Զեղեկիւնեան քարող աղբարար,
Ոսկերքք Եւրոպեանց ամեալ ի կատար։
Ընթացք ի շախիւ սիմոնականաց,

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ուշադրութեան արժանի լուրեր մի :

Ըստ վերնադրով՝ Ընդունալ 899 թուոյն մէջ հաճառութեամբ մի հրատարակեցինք, որուն նպատակն էր տեղեկանալ թէ Փարիզի Հայոց մատրան քահանայ Հինքեարպէյէնտիկան արժանաւոր էր Զօհաննէսին 'ի Վ. Պօլիս վերադառնալուն ճամբու ծախքը յուսմէ՝ շնորհակցաւ քանի որ ազգային լրագրիւր ունէր թէպէտ տեղաւոր ինքն ինքի յիշեալ սրբակրօն քահանայն Փարիզի պաշարման պատճառաւ ոստիկանութեան կողմէն պարտաւորուելով դուրս ելլել և ճամբու ծախք ամեն ինչ չունենալով՝ հեռագրով դրամական օգնութիւն խնդրած էր 'ի պատրիարքարանէն, նմանապէս թէպէտ և յետոյ հրատարակեցին նաև յիշեալ արժանաւոր Հօր՝ ընտանեօր հանդերձ, վերադարձը 'ի Վ. Պօլիս, սակայն ճամբու ծախսից վրայօք կատարեալ լուր չիւն տեղեկացին և կրպակին մինչև ցայսօր :

Ս'եր վերադարձեալ համառօտ յօդուածը այսպէս կրօնքնար :

«Ինչէ որքեօք այս լուր լինան պատճառը . . . : — Զեմք դիտելով սակայն մեր կողմէն պիտի աշխատեմք, եթէ կարելի է, իմանալ յիշեալ ծախսից որմէ շնորհուած ըլլալու և հոգ պիտի տանիմք հրատարակելու 'ի տեղեկութիւն բարեւեր հասարակութեան :

Լինելին հարկ չեղաւ մեզ աշխատելու : Ինչու որ Վ. Պօլսոյ մեր բարեկամներէն շատերը՝ Ընդունալ կարգաւ ետեւ, փութային ծանուցանել մեզ՝ թէ Հինքեարպէյէնտիկան արժանաւոր քահանայն զրեթէ հրապարակաւ և ջերմօրէն շնորհակալութեամբ միշտ կը քարոզէ եղբր իւր խորին երախտագիտութիւնը առ մեծապատիւ Զատիկեան Մարդար աղան՝ որ 'ի Փարիզ կրբանալի : Ըստ զմեռնացի մեծահարուստ բարերար անձը՝ իմանալով նոյն քահանային կարօտ վիճակը, յօժարամիտ շնորհէր և անոր 3000 ֆրանք՝ այսինքն 15,000 դուրուշ, և առանց ժամանակ անցնելու ազգասիրտար 'ի ճանապարհ հաներ է զնա հանգերձ երէցիկինով և եօթը զաւակօքը :

Երախտագիտութիւնը ազնուական զգացմունք մըն է որ առաւել լայն տարածութիւն կը գտնուի քան թէ երախտագիտութիւնը : Բայց որպէս վատնէր վատնակ պետութեանց, Նոյն դարկիք միտն ճգանց հասունեանց :

Կագիս տեսանքն սակ հոգեւորաց, Բանին Աստուծոյ ըստ վաճառողաց, Կապեմ արձակեմ ոչ ըստ կանոնաց, Ի գալ ի հանդիս մեծի պարգեւաց :

Կապի սկիզբն ինչ ի հատուակաց, Ընդ միջի որունցն դրոշմն ի յուսաց, Զազանդ այլակրան պտուղ սին մաաց, Արհամարհանք վարատն ի բաց :

Ոչ գոն յաշխարհի որակիք Հոռոնց, Զորս Ունիթ ուր բարձին յԱրամաց, Եւ վերջին նոյալ լիցի Հատուեան, Որ բազմաց գոյի սատար ուզող թեան :

Թող ի Լիբանան սլակ տընեսցին, Զի երկրպագութեան որոնցն Պապին, Բայց որպէս վատնէր վատնակ պետութեանց, Նոյն դարկիք միտն ճգանց հասունեանց :

Կագիս տեսանքն սակ հոգեւորաց, Բանին Աստուծոյ ըստ վաճառողաց, Կապեմ արձակեմ ոչ ըստ կանոնաց, Ի գալ ի հանդիս մեծի պարգեւաց :

Կապի սկիզբն ինչ ի հատուակաց, Ընդ միջի որունցն դրոշմն ի յուսաց, Զազանդ այլակրան պտուղ սին մաաց, Արհամարհանք վարատն ի բաց :

Թող ի Լիբանան սլակ տընեսցին, Զի երկրպագութեան որոնցն Պապին, Բայց որպէս վատնէր վատնակ պետութեանց, Նոյն դարկիք միտն ճգանց հասունեանց :

Կագիս տեսանքն սակ հոգեւորաց, Բանին Աստուծոյ ըստ վաճառողաց, Կապեմ արձակեմ ոչ ըստ կանոնաց, Ի գալ ի հանդիս մեծի պարգեւաց :

Կապի սկիզբն ինչ ի հատուակաց, Ընդ միջի որունցն դրոշմն ի յուսաց, Զազանդ այլակրան պտուղ սին մաաց, Արհամարհանք վարատն ի բաց :

Թող ի Լիբանան սլակ տընեսցին, Զի երկրպագութեան որոնցն Պապին, Բայց որպէս վատնէր վատնակ պետութեանց, Նոյն դարկիք միտն ճգանց հասունեանց :

Կագիս տեսանքն սակ հոգեւորաց, Բանին Աստուծոյ ըստ վաճառողաց, Կապեմ արձակեմ ոչ ըստ կանոնաց, Ի գալ ի հանդիս մեծի պարգեւաց :

Կապի սկիզբն ինչ ի հատուակաց, Ընդ միջի որունցն դրոշմն ի յուսաց, Զազանդ այլակրան պտուղ սին մաաց, Արհամարհանք վարատն ի բաց :

Թող ի Լիբանան սլակ տընեսցին, Զի երկրպագութեան որոնցն Պապին, Բայց որպէս վատնէր վատնակ պետութեանց, Նոյն դարկիք միտն ճգանց հասունեանց :

Կագիս տեսանքն սակ հոգեւորաց, Բանին Աստուծոյ ըստ վաճառողաց, Կապեմ արձակեմ ոչ ըստ կանոնաց, Ի գալ ի հանդիս մեծի պարգեւաց :

Կապի սկիզբն ինչ ի հատուակաց, Ընդ միջի որունցն դրոշմն ի յուսաց, Զազանդ այլակրան պտուղ սին մաաց, Արհամարհանք վարատն ի բաց :

Թող ի Լիբանան սլակ տընեսցին, Զի երկրպագութեան որոնցն Պապին, Բայց որպէս վատնէր վատնակ պետութեանց, Նոյն դարկիք միտն ճգանց հասունեանց :

Կագիս տեսանքն սակ հոգեւորաց, Բանին Աստուծոյ ըստ վաճառողաց, Կապեմ արձակեմ ոչ ըստ կանոնաց, Ի գալ ի հանդիս մեծի պարգեւաց :

Կապի սկիզբն ինչ ի հատուակաց, Ընդ միջի որունցն դրոշմն ի յուսաց, Զազանդ այլակրան պտուղ սին մաաց, Արհամարհանք վարատն ի բաց :

Թող ի Լիբանան սլակ տընեսցին, Զի երկրպագութեան որոնցն Պապին, Բայց որպէս վատնէր վատնակ պետութեանց, Նոյն դարկիք միտն ճգանց հասունեանց :

Կագիս տեսանքն սակ հոգեւորաց, Բանին Աստուծոյ ըստ վաճառողաց, Կապեմ արձակեմ ոչ ըստ կանոնաց, Ի գալ ի հանդիս մեծի պարգեւաց :

Հատ անգամ ամենափոքր նուէր մի զովստներով կը հրատարակեն, չեմք ուղեր այստեղ զուցիլ թէ ինչ ոգի է յառաջ եկած է քանի որ զաւարտ հասարակութիւնը յայտնի կը տեսնէ թէ ազգասիրական ոգւոյ արգիւնք չէ և միանգամայն շատ աղէկ կը հասկնայ թէ այս լուր չիւն ըստ ինքեան ամեն ինչ կարեւորութիւն մի չունի, այլ կարեւորն անոր ցաւալի շարժառիթն է որ կրնայ աղէտալի ըլլալ ազգային յառաջագիմնութեան համար :

Սուրբ Լեւոնի միջոցով Արարատ ամսագրոյն մեջ հետեւեալ հայրենասիրական բարեպաշտ յորդորը կը կարդամք . զոր մեր հեռաւոր եւ մերձաւոր բնակիցոց հաղորդելով, յուսամք գործակից լինել անոնց Աստուածաւոր գրգռմունքը գարբուցանելու . զգացմունք՝ որ դժբաղդաբար ցաւալի բնորոշեան մեջ կը զտնուիմ, մանաւանդ Հայաստանեայց կարողիկէ մեր մայր Ս. Արթուրոյն նկատմամբ :

ՆՈՒՆԻՐՆԵՐ

Զինչ այլ ինչայնքան նուիրական էին մեր նախնեաց, եթէ ոչ մեր քրիստոնէական Ս. Հաւատք և եկեղեցիք : Եւ զինչ նոքա իւրեանց հեղեղանման արեանց հոսմանց փոխարէն փառք և յիշատակ թողուցին մեզ, եթէ ոչ դարձեալ մեր սուրբ Հաւատք և Եկեղեցիք : Կան նաև բայց ի մեր ազգային մի քանի յատկութեանց՝ այլ ևս նուիրական կոթողք փառաց և սիրագործութեանց անցեալ ժամանակաց և նախնեաց՝ անմահ և պաշտելի բարերարացն ասեմ Հայաստանի, որք այժմ ակներև լինին և միմեքան ըզմեզ . — ո՛հ, չեմ կամ չեն այլ ևս :

Ընդարեւ մեր մնացեալ պարծանքները՝ քանի՜ լինելուդնի յանձնուած են մեզ 'ի նախնեաց, քանի՜ հարուած, քանի՜ տառապանք և վիշտք կրելով, քանի՜ սով և սրածովները ընդունելով, վերջապէս ընդհուր և ընդհուր խոյացեալ մեր սիրելի Հայրենեաց սրտաշարժ՝ աղի խառն և երկնային զթութեանց արժանի աւերակաց մէջ հաղիւ մեր դարաւոր՝ այլ չի՛ եալ պերճութեանց նշխարներէն և նուիրական փառքերէն կը տեսնեմք՝ միմայն մեր սուրբ Հաւատքը և եկեղեցիքը, Հայք ամենայն արկածից և տաղնայնեան մէջ թէ և ակամայ զիջած են սահման բազում զրկանաց և կորուստներու, բայց չ'ուսան նոքա, չ'կարացին և չ'են երբեք վիշտեալու ներքի իւր Ս. Հաւատքին և եկեղեցեաց դէմ մագաղաղ մոլորեցուց :

Յերոսոյ, ի Հնդկիս և ի Հայաստան : Եւ յեկեղեցիս՝ ի շուկայս, ի տան, Միօրինակ են և միակերպ կան : Եւ ի՞նչ նոյն այս անգարդ կերպարան, Մարթոյի պիտակս ինչ կըրէ յ'նքան : Այլ պոսնակի է այն կըրեալան, Իր մերթ վեղարու ելցէ յանդիման, Եւ մերթ ընդ անթալ կաշկալ դուր փեղցըր, Աճցէ զօրիորդ չարարեալ ի անգար : Յերգոց զարական ի տաղ մեղեդեաց : Դարականք յաւորց Նիկիականաց, Պաշտին ի տաճարս զոյգ ընդ մեղեդեաց : Եւ յեկեղեցիս Հայ կաթողիկոսաց : Գան զայս առաւել զինչ զոյ յաւերած : Զունիմք լիկանիս, անձայն պատարագ, Երգեհոն մեր են զանգակ և կոշնակ : Թի եկեղեցեաց զարդք ո՛ր լարեցան, Որ Եղեցիս հանէ յերեան : Բարերար չեմաղ ծառ Հայաստանի, Որ երբեմն բազմաց էր պատարանի, Սառնաշունչ հոռոյն, կիկլէ խորշակաց, Գիւնդ բաւ կանգնեալ ընդ երկար տոկոց : Այլ յորժամ Պարսիկք սկսան քշուել, Եւ Յայնք տապաւոր դատան բեկտուել, Մատեաւ և Հոռոմ սղոյ ի ձեռն, Արմն միջաբեկ անկաւ ի դեռն : Միթէ չե՞ն դարմանք դի և յետ այնքան, Դառն արեւոյն չարարատութեան, Պահէ տակաւին դուր հին չարական, Զոր յաւանդ կտուն հարք երանական : Եթէ կրկնէին յորժանք վանդաւան, Գիթք յաճախէին դիւրեանց արշաւան, Ո՛չ ցնդէին փառք Հոռոմական, Որպէս ցնդէյոն փառք տան Հայկական :

Առնուի մարմնաւոր ընդ հոգեւորաց : Սիւննական ախտ ո՛ր յաւիտ տիրեաց, Ո՛ր նախ առաջին քորով ընծուցեաց : Ո՛ր մինչև ցայսօր հանգոյն պատգամաց, Պաշտի Պետրոսեան անուամբ սատերաց : Միթէ սրբազան տուն տոհմին Պորձեան, Սպառնաց դամեն բայց յարձակ փոխան : Եւ զանձ քաղաքին յաւանական, Կաթոյնց դէմ ոսկոյ զանցալ սրտոյն : Առնու մարմնաւոր ընդ հոգեւորաց, Գոյեան ի ստիկա նորոյ պատգամաց : Այլ տառաւորեղ զմարմն անմեղաց, Միայն Հեղեոյն են կանոնք ժառանգաց : Հագիս քի գոցեան գիտակ զոր իրաց, Որք հարկաւոր են հարկիս միջոցաց : Այլ՝ սակաւք են զիտակք ծանր ուսմանց, Վասնայն բազումք կան տեղեակք սուրբ գրեանց : Թի գիցի կշիռ համեմատութեան, Ի մէջ մեր և ձեր ի բան զխոտութեան, Ո՛չ երեւեցին Հայք ազգէտ այնքան, Որքան կաթողիկէք քան զորոգեալան : Հնակարկատ համարիք զարոյցականաց, Հոռոմական աղիւսեալ են մուտք ձեր մտաց, Կայջիկ խալ, տոկոյ, ի ձերալ ծմակաց, Զուրկ յարկիական ջերմ՝ շառաւիղաց : Տեսեան ստուգիւ դիակ այս պատգամաց, Սիւն ի հոգով յիսնաթիւ ամաց, Մանկութիւն ազգիս մերձեցէ ի բաց, Զբաղմանդարան մալ թանձրամած : Մինչ արամանին ձաղք հին արժուեաց, Թեալից գոյն մետաղիկեան նախնեաց : Ուրջուք Հոռոմ ի վազր ձեպնեթաց, Զմեծ լի բեռամբ կաթէ շիւղաց : Գիւրդին է շողով լուսոյ թափանցիկ :

չաց և չարամիտ յարձակողաց վերայ, որոյ վասն իւրեանց կեանքերը զոհած են և կըզոհեն միշտ անխնայ, որպիսեօք և եթ յաջողած են և կըյաջողեն պահպանել զնոսա, որք այսօր մեր առաջին փառքն և միջնորդութիւնը կըհանդիսանան:

Սակայն ցաւ ի սիրտ պէտք է խոստովանիլ, զի այժմ մեք՝ միայն մեր նախնւոց քաջագործութեանց և արդեանց վերայ պարծենալով կըբաւականանա՞մք, հետեւաբար մեք ևս ազդովմբ չեմք ջանար ի սրտէ դէթ նոյա հաստատութեան և ներքին պայծառութիւն:

Մասնաւորապէս խօսելով՝ այսօր մեր ազդի մնացեալ փառաց մէջ նախապատիւն է մայր Աթոռ Սուրբ Եւստանայեց կաթողիկէ Ս. Եջմիածին՝ որպէս նախնական և զահարիստ տեղի կաթողիկոսաց Ազգիս, և սորա վերայ ամեն Հայ բաւական պարծանք և սիրտփանք կըտածէ իւր եռանդեան և զդայմանց մէջ: Իայլ քանի՞ անձինք արդեօք կ'իւրեին, որք անձկաւ կարօա տեսնածք և ճշմարիտ և հարազատ սիրով հետամուտ եղած լինին Ս. Եջմիածին ներքին և արտաքին դրութեան և բարեկարգ պայմանութեան վերայ տեղեկութիւն ստանալով՝ ողորմ չափ աքնին ըստ կարելոյն զարգարել զայն և փառաւորապէս շրջանցել: Եթէ չ'ստալմք, կարծեմք իրիտ սակաւ ամանք կըզտնուին՝ որք մի բարի զգացմունք և խանդ կըսնուցանեն իւրեանց սրտից մէջ յայսմ մասին, սակայն զայնս դործագրող՝ աւելի ոչք կ'իւրեին...

Այսպիսի պակասութեան և անտարբերութեան պատճառները ատյամ կըզժուարանամք լուծել: Բայց ազգիս մէջ ընդհանրապէս ամենայն տեղ հոգեւորականաց և աշխարհականաց մէջ շարունակեալ անհերքաշնակ և անհամաձայն յարաբերութիւնքը բաւական մեծ առիթ զանուիլը չ'կարեմք լուծեան յանձնել, և նոյն իսկ հոգեւորականաց բազմաց սրտից մէջ տիրող անհոգութիւնը, որ յոյժ մնասալար է:

Ըրդ մէհա. Վաթողիկոսն յօրէ անտի ամբարձման ի Վահ Հայրապետութեան Հայոց՝ ազգիս լուսաւորութեան և յառաջող իմութեան անհրաժեշտ պիտոյքը հոգալ ցանկանալով, և հոգեւորականաց ընդ միմիանս զեղեցիկ և ներգաշնակաւոր յարաբերութիւնք միանալով համար տքնելով, նաև սուրբ Եկեղեցեաց և յատկապէս մայր Աթոռոյ մերոյ սուրբ Եջմիածին ներքին և արտաքին պայմանութեան և բարեկարգութեան համար՝ ամեն խնամք և ճիգ յանձն առնելով՝ կ'աշխատի զայն ցարդ յարաւեամբ Բաբէ և Լիւի վեճակէն և անշուք գիւրջէն աղատել, և փառաւոր և հոյակապ բարեգործութեան տանել:

Ուստի նախ՝ երկնաւոր Վանձ եկեղեցւոյն Հայաստանեայց՝ հրաշլի նշխարք սրբոց, և Քրիստոսի Փրկիչ կողմանիս դեղարբն, և մեր նախնեաց ջանից արդիւնքներ և յիշատակներ եղած եկեղեցական զանազան զգեստները, անթիւնք, զարդերը ևայլն՝ որք մեզ համար հազուադէպ հնութիւնք կըհամարուին, անխնամ վեճակէն հանելով՝ ապահով մաքուր և բարեկարգ լուսւ պահպանելով համար ի միջնորդութիւն և ի փառաւորութիւն ուխտաւորաց և համայն ազգայնոցս, Ս. Եջմ. հաճարի արեւելեան կողմը երեք մեծ գմբէթայարի պահպաններ կառուցանել առաւ: Եւ այս տարի անձնական տնտեսութեւ պատճառաւ Տփլիսի գտնուած միջոցով՝ Կորին Ս. Օծուծեան ջանաց նոյն պահպանաց մէջ պէտք եղած դարանները (շկապ) ևայլ շինութեանց կարեւորութիւնքը հոգալ և լրացնել: Վասնորոյ Տփլիսեան առաքինաւոր և եռանդուն ազգայնոց ումանց զեղեցիկ յորդորներ ուղղեց. որք ևս յօժարաւոր սիրով և բարի զգացմամբ ընդունեցին Կորին Վեհա. Օծուծեան ազգօրում խրատները, և Ս. Եջմիածնոյն նուիրեալ յիշատակեցին հետեւեալները:

Միջին պահպանի համար՝ ուր պիտի պահպանուին Ս. Վեղարդ, մասունք սրբոց, Հայրապետական և եպիսկոպոսական դաւաղանք, և բուրմոններ, և մի հատ մեծ և փառաւոր և ոսկեզօծ, և հինգ հատ փոքրիկ ընկուղեայ դարանք (շկապ). զորս ընծայեց մեծաաշխիւ Սողոմոն Զօհաննէսեանց Շապուրեանց:

Երեւելեան հիւսիսային պահպանի համար՝ ուր իրրե դանձատուն պէտք է պահպանուին ի նախնեաց յիշատակեալ եկեղեցական այլևայլ զգեստք, խաչք, անօթք, զարդք, և ամենայն հնութիւնք, և երեք հատ ընկուղեայ և ապակաղարղ շկապք, և զորս ընծայեց Տոհմական պատուաւոր քաղաքացի մեծապատիւ Զօհաննէս Զիլիսեանց:

Երեւելեան հարաւային պահպանի համար՝ ուր պէտք է պահպանուին առհեռ միշտ զործածուելիք զգեստներ, ամենայն զարդք հաճարիս, և մի հատ մեծ ընկուղեայ դարան, զոր ընծայեց մեծա. Սմբատ Վարդան՝ Հախնազարեանց և նորին եղբարք Գեորգ և Ստեփան. և չորս հատ փոքր շկապք, որ Եջմիածին անուանեալ Ս. Վեղարդ եկեղեցւոյն առդեամբք շինեցան ի ձեռն երէցփոխան Պ. Սմբատոյ՝ և ընծայեցան ի յիշատակ համայն ժողովրդականաց նոյն եկեղեցւոյ: Տփլիսայ վանուց Ս. Եւստանածին եւ կեղեցւոյ արդեամբք մի սպիտակ կերպասեայ շուրջաւ՝ յիշատակ մայր Աթոռոյս:

Մեծապատիւ պարոն Ռոմանոս Կատիրեանց՝ 100 ռուբլի, բարեպաշտուհի Մարթա՝ երէցիկն Մովսէս աւագ քահանայի Սայաթնեանց՝ 50 ռուբլի և մեծա. Պ. Գրիգոր Մամուրեանց՝ նոյնպէս 50 ռուբլի նուիրարեւութեամբք՝ երկու տուժին ջահաձև փառաւոր կանթեղներ ընծայեցին Ս. Տաճարիս Եջմիածին:

Կ. Պօլսոյ կաթողիկէ Հայ ժողովրդեան մէջ երկւ պատակութիւնը փոխանակ տկարանալու, դժբաղդաւոր օրըստօրէ կըծանրանայ և կրօնական կիբքերը իրենց սովորական արդիւնքը յառաջ կըբերեն: Սօսերս Ղալաթիոյ Ս. Փրկիչ եկեղեցին ցաւալի կուռոյ մի տեսարան եղեր է. ուր Հասունեան և հակահասունեան կուսակցութիւնները իրարու հետ սասակապէս ծեծկուեր են ի զայնալիւթիւն բոլոր քրիստոնեայ ժողովրդոց:

«Հասունեանք, կըսէ Մաթի», յիշեալ եկեղեցին դուրսուրելով՝ դուները կըզոյցեն և դերա. Հասունեանին պատարագ ընել տալ կուզեն: Հակահասունեանք այս բանն իմանալով՝ իրենք ալ վարդապետ մը կըպատրաստեն, և կերթան եկեղեցւոյն դուռն ափ կառնուն: Իայլ ներսը դռնուղեները չեն բանալ: Այն ժամանակ Հակահասունեանք ալ պատրարբարանի կողմի դուռը բռնութեամբ կըկոտրեն. և երբոր ներս կըմտնեն, Հասունեանք ըրերով անոնց վրայ կըյարձակին և սարսափելի կուռ մը կըսկսին. որոյ մէջ շատ մարդ կըվերաւորի: Վերջապէս ոստիկանութեան վսեմա. պաշտօնեայն կըհասնին և դուռը մարդիկը բռնելով ոստիկանութեան դուռը կըղրկէ:

«Երէկ (Յունուար 1) դերա», Հասունեան յիշեալ եկեղեցին պատարագ ըրաւ, և նորէն խուղութիւն չպատահելու համար՝ բազմաթիւ զինուորներ եկեղեցւոյն դուռերը պահպանեցին»:

Վեհափառ Պարոն Շահին բանակի օգնական զօրապետ՝ վսեմա. Երեմիան խանը, որ ինչպէս յայտնի է, Եղիստոսի մէջ յիշեալ տէրութեան ընդհանուր հիւստատոսի պաշտօնը կըվարէ և առժամանակեայ կերպիւ բացալայ կըզտնուէր, անցեալ շաբթու ի Կ. Պօլսոյ հասաւ Իլդիր, ուր օր մի մնալէ ետե վերադարձաւ յազդիպոստ:

Յիշեալ հայկազուն բարձր պաշտօնատարին կենցաղազիտական տարաբնոյն և անոր ազդասիրական վեհ զգացմանց վրայօք արձանաւոր գովեստներ կըլսեմք, զորս յօժարամիտ սրտի կըփութամք հրատարակելու ի պատիւ ընդհանուր ազգիս:

Չի ինչ փանաբի և մեր շարական,
Եւ ո՛չ մեղեդեաց քաղցրիկ մեղդիան.
Ումնք են նշխարք դարձուց նախնական,
Իսկ այլք չ'չտտակ մեր դարուց սակեան:
Հաստատման էր ծառ միջնայտ յարմնէ,
Ռոգեալ ըրով ցողոյն որ յերկնէ,
Բաղրոյն ընծիւզ զուարթ, զալարի,
Բարունակ նորա պակովք բոլորի:
Թե եր մուսաօք հաւատք Ստաւոյն,
Հաւատք բոլորի ի ձայն բոլեմեաց:
Կաղկանձ բորենեաց են այն կարկաչներ,
Չոր ի Լիւրանան ծոյրարկին հնչիւնք.
Որք բաղում անգամ յարմարեալ զձայն,
Լինին մարդապոլ զալտնի, լեւելայն:
Արդարեւ հաւատք ո՛չ բոլորեցի,
Ի ձայն բորենեաց լեւելայն Տիւրքիսի,
Շրթունք դառնածինք, ալրիւրք անխնայ,
Եւ չունք մահաբեր հանդոյն ժառանգից:
Որո՞յ հոգւոյ է ձեր աշակերտեալ,
Բաբելան վնկին ցարդ զհետ երթեալ,
Հարազատ ծնողի գրախն խաճատեալ,
Յօտարին խառնակ ծորան կաթողեալ:

Թե բան հաւատոյ ախորժ ձեր կամաց,
Ի բաց քնկեցիք գգն այլազգեաց:

Բան հաւատոյ է ախորժ մեր մտաց,
Թե բանիւք ձեր ո՛չ հայցոյի Ստաւած.
Չի որ ինչ ախորժ չեն ձերոյ քմայ,
Սնանձ կղաղբ անտանէք հերձուած:
Այլ թէ անաշտ մտք ընկուղիք,
Հերձուած ո՛չ ի մեզ, ոյլ ի ձեզ գտնիք.
Չի յԵջմիածնէ՝ ո՛չ մեր, ոյլ զուրք էք,
Որ մաղթոսալոյց սրով հերձեալ էք:
Փոխան սնուի ապարդիւն բանից,

Միտ դիւր ձեր խղի և հոգւոյ ծայրից.
Ո՞ր երկնաց զնկ Հռոմոյ յորդիս,
Ի՞նչ զնկ զրեաց յորք աղջկորդիս:

Չի մեր լոկ քրքաւ, վնիւք զնկագեաց,
Գրոշմէլ գոր Ստաւած մեզ վարդապետեաց:

Չորիչ շնորհաց մի ի վն զիմեք,
Այլ զՅիւստին հեղու լիւն առէք.
Որ անսխալից զլիւն ետ պատուէր,
Ի պատեան պահէլ զանտեղին սուեր:

Այլ զի զուրք անստատ քուտալ առ այն բան,
Պանծայք խոր խոյմամբ զնուց զըշտեմեան,
Վասնայն զայլազգեաց վն զոր չեմք վառեալ,
Կարծեք ընդդէմ՝ ձեր զըշտաց մերկացեալ:

Մի լինիք խնդրեմ նոր ուն Կոնստանտինոպոլ,
Լոկ յուրաւականաց զանգլտող, երկչոտ.
Չի մեք այլազգեաց հնչեալ զիւր որոտ,
Ո՛չ ուրազործին, և ո՛չ թնչանթ:

Այլ այն է պտուղ ձեր բոլոր սերմանց,
Խոյնեալ կայակօք յորդապետ քրտանց.
Չի որ սուր առնու՝ ի սուեր անկնի,
Եր յունիս սերտրասանց վերջին բան վրկչի:

Թե աշակերտ ես Աւետարանին,
Մի լինիք անօթ նման երկչին.
Յոր անդրաբնական զինչ աղղէ ոգին,
Չի զայն հնչեաց հազադ կոկորդին:

Եւ ո՞ւր տար զայն օր, զի ի Լիւրանան,
Եւ վնք վոխիւն քաջ յաստուածաբան.
Պարզեք հոգւոյն եղեալ զինազգեաց,
Գրոշմէլ զոր նոյա Տէր վարդապետեաց:

Ո՛չ կարծեմ թէ Տէր է քո ուսուցիչ,
Կամ դու ի ձեռնի Հոգւոյն ես զրիչ:
Ի հայհոյութեամբ թուղթ առ սիրելիս,
Չիս յայլ կործանէ ձախողակ կարծիս:

Թե և ստեղծանա իր աստուածաբան,
Միտ դիւր ձեր խղի և հոգւոյ ծայրից.

Այլ մատնիս բանիւք ժառանգատուածաւան.
Սնանակ կուշեւ և խորթ զաւակունտ,
Սրբոյն Գրիգորի զհաւատոյ մանկունս,
Եւ ի դուր կարծեաց ստուերաց սահեալ,
Երեւի ազգիս զայլ դարանակալ.
Չի՞նչ գործ մեծ այսուիկ կարծես կատարել,
Փրկութիւն հոգւոյ ազգին սատարել:
Չի՞նչ օգուտ անձին հայրայնիս քաղել,
Թե Հռոմ ուժեաց զազ մեր կունել.
Մի՞ գուցէ և դու ես յայնցանէ մին,
Որք երկրպագուս որսան վրչապին:
Կարծե՞ս թէ Հռոմ այնու շատուցի,
Թե ազգ Հայոց զիւր կրօն ուրաղի:
Վրկալիս չարաչար: Պատրիս և պատրեւ,
Կոչմանք զխորհուրդ արդեամբ կատարեւ.
Հռոմ նոր կրօն, նոր աւետարան,
Հանցէ ի ծոցոյն ազգոյ յանդիման:
Չմայրն Աստուծոյ՝ զձնող բանի,
Չոր բարձրաբարբառ սուրբ Եկեղեցի,
Աստուածածին կրպ ցարդ խոստովանի,
Ո՛չ Հռոմ արար նոր աստուածուհի:
Չիւրկարար խորհուրդ Մարմնոյ և Արեւն,
Հռոմ ցուցանէ մեզ յոր կերպարան.
Միթէ այդպէս էր վն նորին հիման,
Կամ յաջգ անխորհրդ բարբառ պողոտեան:
Թե պահեալ էր Հռոմ զայն աւանդ նախնին,
Չոր ետուն նմա աշակերտք բանին,
Յերկուս պատառէ՞ր միութիւն կրօնին,
Կամ մուտք արեւո խանդալոյ զիւր նորին:
Տուր զազգայ, ազալն նմա բազմութիւն,
Աւանդել զիւր նոր վարդապետութիւն,
Ո՛չ սպառնայ նորաձեւութիւն,
Չոր ճարտարեանց նորին հիմնութիւն:
Թե խօսէր յանուն հոգւոյն հեղու լիւն,
Խօսեցիք ողորմ անխաղաղութեան,

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՒՄՈՅ՝ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ